

Suomen *huuli*-sanan alkuperästä

KÁROLY RÉDEI

Suomen kielen etymologisen sanakirjan mukaan suom. *huuli* (gen. *huulen*) -sanalla on vastineet vain itämerensuomalaisissa kielissä (karj.-aun., liyd., veps., vatj., liiv.).

Erkki Itkonen on esittänyt *huuli*-sanalle lisäksi vastineen lapista: N *sullâ* 'approximation to something', L **sulla* 'in der Richtung gegen ..., in der Gegend von ...' (Vir. 1975 s. 175–178). E. Itkonen on olettanut suomessa tapahtuneen merkityksenmuutoksen 'reuna, laita' → 'huuli', lapissa taas 'reuna, laita' → 'suunta'. E. Itkosen esittämä suomen ja lapin sanojen yhteenkuuluvuus on epäämätön, mutta nähdäkseni ostjakin vastineen perusteella voitaisiin olettaa lapissa päinvastainen merkityksenmuutos: 'huuli' → 'laita, reuna' → 'suunta'. Arvoisa päiväsankarimme Erkki Itkonen itse on osoittanut samanlaisen merkityksenkehityksen suom. *turpa*-sanana mordvan vastineessa: M *târva* 'huuli' → 'laita, reuna' (mp. 177).

Käsittääkseni *huuli*-sana näet on suomalais-ugrilaisista alkuperää ja sillä on varma vastine ostjakin kielessä: (KT 1102) V *lul*, Vj. VK *jul*, Trj. Mj. *лул*, Likr. *θυθ*, DN Kr. *tut*, (PD 2690) Ko. *tut*, J *лул* 'suu'. Tämä vertailu on äänteellisesti moitteeton. Suomen sananalkuisen *h*:n ja ostjakin sananalkuisien *l*, *л*, *j*, *t*, *θ* -äänteiden perusteella voi olettaa suomalais-ugrilaisessa kantakielessä olleen *š. Ensi tavun vokaaliksi voi rekonstruoida *u:n (ehkäpä *ū:n). Mahdollisesti itämerensuomalaisten kielten pitkä *ū* on sekundaarin pidennyksen tulos. Suomalais-ugrilaisen kantakielen perusmuoto saattoi olla *šule (mahdollisesti *šūle).

Suomen ja ostjakin sanojen välinen merkityksen ero on niin pieni, ettei sitä voi pitää vertailun esteenä. Suomalais-ugrilaisista kielistä löytyy lukuisia esimerkkejä siitä, että jonkin kielen tiettyä ruumiinosaa ilmaiseva sana merkitsee jossakin toisessa tai monessakin sukukielessä sille läheistä ruumiinosaa (vrt. Lakó, NyK 52 s. 243; MSzFgrE 75 *ágyék*; UEW 353 *pančэ ~ **pačэ*² (*pončэ ~ *počэ) 'Schwanz'; mp. merkityso pillisiä paralleleja/. Tässä yhteydessä esitän suomen ja ostjakin merkitysvastineen tueksi paralleleja ainoastaan merkityssuhteelle 'suu' ~ 'huuli'. Ostjakin *lul* 'suu' -sanalla on

KÁROLY RÉDEI

myös merkitys 'huuli' tietyissä ilmauksissa ja yhdyssanoissa: (KT 1103) V *lul-kōγ* 'aluna, sini-aluna?, sininen »kivi«, jolla huulia voidellaan'; DN *tutmāχtātñā esəmāḡkāt ěnt sorot* 'sinulta ei vielä rintamaito huuilta kuivanut (= sinulta ei korvantaustat ole kuivina)'; Trj. *лил-рĕлэм* 'huuli'; (PD 2690) J *лил-рĕлэм* id. (*рĕлэм* 'huuli'). Sukukielten lukuisien esimerkkien avulla voidaan todistaa merkityssuhde 'suu' ~ 'huuli'. Esim. unk. *ajak* 'huuli' ~ ostj. V *ōḡ*, DN *oḡ*, O *uḡ* 'suu'; syrj. V S *vom*, P *em*, PO *im* id.; votj. S *im*, K *ām*, G *im* id. (MSzFgrE 75–76; UEW 11); suom. *turpa* ~ tšer. KB *tərwa*, U B *türwö* 'huuli' ~ 'suu, turpa, kuono'; mord. E M *turva*, E *torva* 'huuli'; syrj. Ud. P *tjrp* id. (UEW käsikirjoitus: *turpa). Vrt. vielä unk. *szájszél* (harv.) 'huuli' (ÉSz.) (← *száj* 'suu' + *szél* 'reuna'), syrj. V S *vom-dor*, P *em-dor* 'huulet' (← *vom* 'suu' + *dor* 'reuna'). – Tätä merkitysvastaavuutta tukevat myös muista kuin sukukielistä otetut esimerkit. Esim. ven. *зубá* 'huuli' ~ ukr. *húba* 'suu', slov. *gôbác* 'suu, turpa, kuono', tšek. *huba* id. (Vasmer, REtWb. 1: 317); tšek. *ret* 'huuli' ~ ven. *pom* 'suu' (mt. 2: 539); ven. *ycmá* /pl./ 'suu' ~ muinaispreussi *austo* id. ~ muinaisint. *ōṣṭhas* 'huuli' (mt. 3: 191–192); muinais- ja/tai keski-iiri *bēl* 'huuli' ~ nykyiiri *bēal* 'suu, huuli' (C. D. Buck, A dictionary of selected synonyms in the principal Indo-European languages, Chicago 1949, s. 229).

'Suu'- ja 'huuli'-merkityksen yhteys on siis ilmeinen, huulet kun ovat suun näkyvät osat. Merkityksen läheisyyden takia on vaikea todeta rekonstruoidun *šule-perusmuodon tarkkaa merkitystä. Ehkä menettelemme oikein, jos oletamme kantakieleen merkityspiirin 'suu, huuli', ottaen kuitenkin huomioon, että näistä 'suu' oli primaari merkitys ja huulet suun osat.

Über die Herkunft des finn. *huuli* 'Lippe'

KÁROLY RÉDEI

Verfasser verbindet finn. *huuli* 'Lippe' und (nach Erkki Itkonen) lpN *sullâ* 'approximation to something' mit ostj. V *lul*, Vj. *jul*, Trj. Mj. *лul*, Likr. *ḡuḡ* 'Mund'. Die Lautentsprechung ist regelmäßig: finn. *h-* ~ ostj. *l-, j-, ʎ-, t-, ḡ-* < FU *š. Für die erste Silbe kann man *u (eventuell *ū) annehmen. Die Gleichsetzung ist auch in semantischer Hin-

sicht einwandfrei. Im Hinblick auf die Bedeutungsverhältnisse vgl. ung. *ajak* 'Lippe' ~ ostj. V *ōḡ*, DN *oḡ* 'Mund', finn. *turpa* 'Schnauze, Maul' ~ mord. E M *turva*, E *torva* 'Lippe', russ. *зубá* 'Lippe' ~ tschech. *húba* 'Mund' usw. Die FU Grundform mag *šule /*šüle/'Mund' gewesen sein.